

Współczesna Czechosłowacja

DALSZE REFORMY USTROJU GOSPODARCZEGO

Od ostatniego przesilenia rządowego, które przyniosło poważne zmiany w układzie sił politycznych w Czechosłowacji, nastąpiły również daleko sięgające zmiany w ustroju gospodarczym kraju. Zmiany te stanowią — jak się ogólnie podkreśla — konsekwentną kontynuację reform, przeprowadzonych dekretemi prezydenckimi jeszcze w 1945 roku. Jak wiadomo, nastąpiło wówczas upaństwowienie kopalń i zakładów przemysłowych zatrudniających ponad 500 pracowników, oraz parcelacja niektórych kategorii gospodarstw rolnych.

Obecnie przeprowadzane reformy idą znacznie dalej i sięgają głębiej w życie gospodarcze.

Podstawą dla nich stały się przede wszystkim uchwały zjazdu rad zakładowych w Pradze w końcu lutego br. W uchwałach tych stwierdzano, że pozostały jeszcze kapitalistyczny sektor gospodarczy stał się ogniskiem działań przeciw republice i że w okresie nieurodzaju i nędzy pochłania w postaci nadmiernych zysków miliardy dochodu społecznego, które mogłyby być przeznaczone na inne cele. Wobec tego zjazd domagał się nacjonalizacji handlu hurtowego, handlu zagranicznego i domów handlowych, produkcji alkoholu, lekarstw oraz wszelkich przedsiębiorstw kapitalistycznych, zatrudniających więcej niż 50 pracowników, ponadto przedsiębiorstw budowlanych, drukarni, kąpielisk, lecznic i szpitali.

Zjazd domagał się ponadto uchylecia orzeczeń Najwyższego Trybunału Administracyjnego, które prowadziły do zwrócenia przedsiębiorstw byłym prywatnym właścicielom na zasadzie szczegółowych postanowień dekrétów o nacjonalizacji.

Nacjonalizacja przemysłu i handlu. Według ustalonych obecnie nowych ustaw nacjonalizacyjnych, zasadniczą granicę nacjonalizacji przedsiębiorstw przemysłowych stanowić będzie liczba 50 pracowników, przy czym po upaństwowieniu wszystkich zakładów przemysłowych, przekraczających tę granicę, udział kapitału prywatnego w przemyśle czechosłowackim spadnie do 8,5 proc. Cyfra ta obniży się jeszcze po dokonaniu nacjonalizacji całkowitej pewnych gałęzi przemysłu, które ze względu na swoją doniosłość dla życia gospodarczego mają być upaństwowione bez względu na liczbę pracowników zatrudnionych w poszczególnych przedsiębiorstwach.

Wchodzi tu w rachubę kopalnie torfu, które stanowią ważne uzupełnienie w ramach ogólnej gospodarki opalowej; następnie wszelkie przedsiębiorstwa produkujące artykuły ważne dla zdrowia powszechnego, a zatem wytwórnie lekarstw, narzędzi lekarskich, środków opatrunkowych, środków weterynaryjnych, wytwórnie chemiczno-farmaceutyczne itd. Dalej zakłady produkcji artykułów doniosłych dla celów budowlanych, przy czym podkreśla się, że wpłynie to pomyślnie na wykonywanie planu budowlanego, które dotychczas pozostawiało wiele do życzenia. Z tych samych względów ulegają upaństwowieniu zakłady produkcji gotowych domków, tartaki o większej wydajności, zakłady produkcji pomocniczych środków budowlanych itp.

W dziedzinie przemysłu spożywczego ulegają upaństwowieniu wszystkie (bez względu na liczbę pracowników) zakłady produkcji napojów alkoholowych, gorzelnie, browary, wytwórnie siodu (który jest ważnym artykułem

czechosłowackiego eksportu), przetwórnice mleka i mięsa, większe młyny, piekarnie, mleczarnie itp. Także i tutaj ulegają oczywiście nacjonalizacji wszelkie zakłady zatrudniające ponad 50 pracowników, przy czym dotyczy to każdego zakładu przemysłowego, w którym cyfra ta została osiągnięta kiedykolwiek od 1 stycznia 1946 roku.

Również w zakresie przemysłu budowlanego ulegają nacjonalizacji przedsiębiorstwa, które kiedykolwiek w okresie od 1 stycznia 1946 zatrudniały przynajmniej 50 osób. Obok tego upaństwowia się przedsiębiorstwa połączone lub mogące się połączyć dla wykonania wspólnie zadań budowlanych, o ile przez takie połączenie liczba osób zatrudnionych wspólnie przekroczy cyfrę pięćdziesięciu. Nacjonalizacja obejmie prawdopodobnie około 30 proc. liczby przedsiębiorstw i wytworzyć ma pomyślne warunki dla daleko idącej mechanizacji budownictwa, potaniaenia kosztów budowlanych itp. Po reformie udział państwa w tej gałęzi gospodarki w stosunku do liczby zatrudnionych pracowników wyrażać się będzie cyfrą 66 proc. (dotychczas 9,7 proc.). Przewidziane jest stworzenie centralnego państwowego przedsiębiorstwa budowlanego pn. „Československé stavební závody, národní podnik“, które będzie miało za zadanie przeprowadzać wszelkie planowane roboty budowlane, opracowywać plany i kalkulacje dla budowniczych, ponadto nadzorować roboty na budowach przedsiębiorstw prywatnych. Przedsiębiorstwo wypożyczałoby na roboty prywatne maszyny i sprzęt. Przewiduje się, że roboty budowlane pewnych rozmiarów będą stanowiły monopol przedsiębiorstwa państwowego.

Powyższe uwagi nie dotyczą przedsiębiorstw budowlanych, należących do spółdzielni i związków samorządowych. Istniejące już większe przedsiębiorstwa spółdzielcze nie będą upaństwowione, natomiast nowe nie mogą przekraczać liczby 50 pracowników.

W przemyśle poligraficznym reformy sięgną bardzo głęboko. Upaństwowieniu ulegają wszystkie zakłady poligraficzne, które stanowiły dotąd własność stronnictw politycznych, wchodzących w skład Frontu Narodowego, lub też organizacji ogólnopaństwowych, oraz w ogóle większe drukarnie, o znaczeniu zasadniczym. Cyfrowo przedstawia się to tak, że przy ogólnej liczbie 675 przedsiębiorstw poligraficznych, zatrudniających 22.459 pracowników, upaństwowieniu podlegnie 176 przedsiębiorstw, zatrudniających 15.628 pracowników, czyli 26 proc. liczby przedsiębiorstw i 69 proc. zatrudnionych pracowników. Liczba pracowników oraz cyfry dotyczące obrotu (drukarnie mające ulec upaństwowieniu wykazują obrót 2,5 miliarda koron przy ogólnej cyfrze 3,5 miliarda koron obrotu wszystkich czechosłowackich zakładów poligraficznych) wskazują na znaczenie reform w tej dziedzinie produkcji. Upaństwowione zakłady poligraficzne zostaną zorganizowane na wzór innych gałęzi przemysłu państwowego w jedno przedsiębiorstwo państwowe, z tą jedynie różnicą, że podlegać ono będzie nie ministerstwu przemysłu, ale ministerstwu informacji. Ministrem informacji jest od czasu utworzenia pierwszego gabinetu Gottwalda Waclaw Kapecky (Kom. Str. Czeskie). Na czele przedsiębiorstwa stanąć ma dyrekcja generalna (Generalní Ředitelství, na wzór innych przedsiębiorstw państwowych), przy czym zamówienia ponad 10 tys. koron rozdzielane będą przez nią centralnie. Dla państwowego przemysłu poligraficznego stworzony zostanie monopol druku podręczników szkolnych.

Jak podkreślił obecnie w kilku wypowiedziach publicznych nowy minister przemysłu, Zd. Fierlinger, poważnym niedociągnięciem reform gospodarczych roku 1945 było całkowite pominięcie aparatu rozdzielczego i ograniczenie się przy nacjonalizacji wyłącznie do aparatu produkcyjnego. Tymczasem

wielki handel wykazał w ramach gospodarstwa planowego daleko idącą niesubordynację i utrudniał znacznie zadania centralnych władz gospodarczych. Obecnie przeto ulega nacjonalizacji cały handel hurtowy, przy czym państwowy handel hurtowy będzie posiadał monopol zakupu od producentów. Wyjątek uczyniony będzie dla przedsiębiorstw państwowych, samorządowych i spółdzielczych, które będą mogły czynić zakupy wprost od producentów. Rozdziela się hurtowni obejmie obok hurtowni upaństwowionych także przedsiębiorstwa handlu hurtowego — państwowe już istniejące, samorządowe i spółdzielcze. Organizacja handlu hurtowego, wzorowana również na dotychczasowej organizacji przemysłu państwowego, podlegać będzie ministerstwu handlu wewnętrznego (min. Franciszek Krajčír, KSC).

Gruntownej reorganizacji i upaństwowieniu podlega również handel zagraniczny, zarówno wywóz jak i przywóz, oraz spedycja międzynarodowa, jednak tylko w takim zakresie, w jakim to postanowi minister handlu zagranicznego (min. dr Antonin Gregor, KSC). Handel zagraniczny skupiony będzie w rękach centralnych organizacji państwowych, podległych ministerstwu, którym to organizacjom przydzielony zostanie majątek niektórych hurtowni, upaństwowionych bądź dawniej (z tytułu konfiskat własności Niemców i zdrajców), bądź obecnie.

Podkreślić należy, że właściciele upaństwowionych hurtowni mają prawo prowadzić nadal w tej samej branży handel detaliczny; również upaństwowione przedsiębiorstwa spedycji międzynarodowej mogą nadal trudnić się spedycją wewnątrz-krajową.

Nacjonalizacja obowiązuje od dnia 1 stycznia 1948 r., to znaczy za pewien okres wstecz. Nie obejmuje w zasadzie, biorąc ogólnie, przedsiębiorstw przemysłowych i budowlanych należących do spółdzielni i bezpośrednio przez nie prowadzonych, jak również przedsię-

biorstw należących do związków samorządowych wszystkich stopni. Wreszcie nacjonalizacja w ścisłym tego słowa znaczeniu nie dotyczy przedsiębiorstw, które zostaną zlikwidowane w wypadku uznania przez rząd, że dalsze ich prowadzenie nie jest w interesie ogółu. Właściciele przedsiębiorstw znacjonalizowanych otrzymają odszkodowanie według zasad przewidzianych w dekreście z 1945 roku.

Do ważnych zadań ministerstwa przemysłu w najbliższym okresie — zgodnie z wypowiedziami min. Fierlingera — należeć będzie uregulowanie sytuacji prawnej i technicznej przedsiębiorstw skonfiskowanych, tzn. odebranych b. właścicielom Niemcom i zdrajcom. W odróżnieniu od przedsiębiorstw znacjonalizowanych w roku 1945 przedsiębiorstwa te miały dotychczas sytuację w pewnym sensie niejasną i nie były bezpośrednio włączone do aparatu organizacyjnego czechosłowackiego przemysłu państwowego.

Gwarancje dla drobnych przedsiębiorstw. We wspomnianych wyżej uchwałach zjazdu rad zakładowych wyrażona była zgoda, aby konstytucja zaręczała ochronę dla mniejszych i drobnych przedsiębiorstw poniżej 50 pracowników (z wyłączeniem gałęzi, ulegających całkowitemu upaństwowieniu). Również minister Fierlinger jest zdania, że dolna granica upaństwowienia, której przekroczenie nie może być celowe, musi być dokładnie ustalona i zagwarantowana prawnie. Minister wyraził pogląd, że nacjonalizacja sektora średniokapitalistycznego stanowi najlepszą ochronę drobnych przedsiębiorców przed wyzyskiem kapitalistycznym.

Reforma rolna i inne ustawy rolne. Drugi etap reform życia gospodarczego Czechosłowacji objął obok przemysłu i handlu także i ustrój rolny kraju. Szereg ustaw, przedstawionych przez

min. rolnictwa Juliusza Duriša (Kom. Str. Słowackie) prowadzi do poważnych przeobrażeń w tej dziedzinie. Na pierwszym miejscu stoi ustawa o rewizji pierwszej reformy rolnej, która przewiduje wykup i parcelację gruntów o obszarze większym niż 50 hektarów, znajdujących się w posiadaniu jednego właściciela, o ile właściciel sam na swojej ziemi pracuje. Wykup obejmuje także całą własność rolną osób, które same na swojej ziemi nie pracują i dla których rolnictwo nie jest głównym źródłem utrzymania (jak grunta we własności członków zawodów wolnych itp). Nie dotyczy to działek rolnych robotników, drobnych rzemieślników, kolejarzy itp. Przy wykupie pozostawia się właścicielowi 1 ha gruntu, ewentualnie także zabudowania, o ile właściciel będzie o to prosił. Na pozostawionej działce właściciel musi zacząć sam gospodarować najdalej w ciągu lat dziesięciu od wejścia w życie ustawy. To zastrzeżenie nie dotyczy gruntów nabytych w celach spekulacyjnych przez nierolników, którzy na swojej ziemi nigdy nie pracowali.

Obok tej zasadniczej ustawy minister rolnictwa przedstawił szereg innych. Jako najważniejsze wymienić tu należy: ustawę o komasacji rolnej, o podatku gruntowym i o kredycie dla rolników.

Scalanie gruntów ma być przeprowadzane na zasadzie dobrowolności tam, gdzie większość rolników sobie tego życzy; tylko w wyjątkowych wypadkach przewiduje się scalanie przymusowe. W dyskusji parlamentarnej podkreślano, że postulat komasacji ma już na Morawach 50-letnią historię.

Przy referowaniu projektu ustawy o kredycie rolnym stwierdzono, że w ramach czechosłowackiego planu pięcioletniego (który, jak wiadomo, nastąpić ma po obecnym planie dwuletnim 1947-48) przewidziane jest inwestowanie w wieś czechosłowacką około 35 miliardów koron.

Ustawa o podatku gruntowym przewiduje znaczne ulgi dla drobnych rolników. Podajemy poniżej tabelę, z której można odczytać, które kategorie rolników nie będą w ogóle płaciły podatku gruntowego:

	Zonaty	Zonaty 1 dziecko	Zonaty 2 dzieci	Zonaty 3 dzieci	Zonaty 3 dzieci 1 rodzic	Zonaty 3 dzieci 2 rodzice
Grunta buracz. przec. katastr. dochód 30 kor./ha	6 ha	8 ha	9 ha	11 ha	12 ha	14 ha
Grunta zbożowe przec. katastr. dochód 20 kor./ha	9 ha	12 ha	15 ha	17 ha	20 ha	22 ha
Grunta ziemniacz. przec. katastr. dochód 15 kor./ha	11 ha	13 ha	16 ha	19 ha	21 ha	24 ha
Grunta pastewne przec. katastr. dochód 10 kor./ha	17 ha	21 ha	26 ha	31 ha	35 ha	39 ha

Jak z tego widać, szczególną wagę przywiązuje się do problemów rodzinnych. Referent ustawy podkreślił, że 93 proc. rolników czechosłowackich posiada gospodarstwa poniżej 15 hektarów, a zatem ogromna większość lud-

ności rolniczej będzie w ogóle zwolniona od podatku gruntowego.

Wszystkie ustawy dotyczące rolnictwa zostały uchwalone przez Ustawodawcze Zgromadzenie Narodowe w dniu 22 marca jednomyślnie.

Ubezpieczenie narodowe. Równoległe do innych doniosłych ustaw gospodarczych opracowana jest ustawa o ubezpieczeniu narodowym, jak się podkreśla ze strony czynników miarodajnych czechosłowackich, najbardziej nowoczesna ustawa tego rodzaju na świecie.

Zasadniczym rysem nowej ustawy jest znaczne rozszerzenie uprawnień rodziny ubezpieczonego. O ile ubezpieczony leczony jest w szpitalu czy zakładzie specjalnym, przysługujące mu świadczenia pieniężne, tj. zapomogi, wypłacane są rodzinie. Wysokość tych świadczeń została znacznie powiększona (dotychczas 8—95 koron, obecnie 15—159 koron dziennie: zależnie od wysokości płacy). Zapomogi wzrastają o 10 proc. poczynając od 92 dnia choroby, o 15 proc. od 183 dnia choroby. Ten wzrost świadczeń jest również nowością wprowadzoną przez ostatnią ustawę.

Podobnie jak w ustawie o podatku gruntowym, duży nacisk położono na zagadnienia rodzinne. Matkom przysługuje obok bezpłatnej pomocy lekarskiej czy akuszerskiej prawo pobytu w zakładzie położniczym lub na klinice; matka otrzymuje zapomogę w wysokości 2500 koron przy urodzeniu każdego dziecka, żywego czy martwego, jeżeli zaś ubezpieczona była przynajmniej 9 miesięcy przed porodem, otrzymuje świadczenia chorobowe za okres 18 tygodni, w wysokości wspomnianej wyżej. Dotychczas świadczenia z racji porodu były znacznie niższe.

Przejawem wszechstronnej opieki państwa nad rodziną jest wprowadzone przez ustawę novum w postaci pomocy dla rodzin, w których matka z powodu choroby lub ciąży nie może zajmować się gospodarstwem domowym. Pomoc ta polega bądź na przydzieleniu służącej lub pielęgniarki, bądź też — o ile to nie jest możliwe — na wypłacaniu zastępczego zasiłku 30 koron dziennie. Wreszcie do tego samego zagadnienia — przy którym trudno jest unikać słowa „populacja“ — należy prawo

ubezpieczonego do leczenia bezpłodności na koszt ubezpieczalni.

Nowością jest również pomoc pieniężna przy leczeniu gruźlicy oraz zasiłek pogrzebowy w wysokości 5000 koron, wypłacany tym, którzy urządzają pogrzeb, bez względu na stopień pokrewieństwa ze zmarłym.

Renta starca przysługuje obywatelowi w wieku lat 65 lub ubezpieczonemu przez co najmniej 20 lat w razie obniżenia się zarobków do połowy.

Ustawa wprowadza różne rodzaje rent — inwalidzką, wdowią, sierocą (którą wypłaca się sierotom bez ojca i matki do 16, a w niektórych wypadkach do 25 roku życia).

Do omówionych powyżej ubezpieczeniowych świadczeń rodzinno-populacyjnych zaliczyć należy także 300-koronowy dodatek do rent na każde dziecko oraz zasiłek w wysokości 5000 koron w wypadku małżeństwa ubezpieczonego. W razie gdy do tego zasiłku uprawnieni są oboje małżonkowie, wypłaca się go żonie.

Pokrycie świadczeń nastąpi obok składek ubezpieczeniowych z dotacji państwowych. Składki wynosić będą 5—10% poborów pracownika, przy czym połowę ich płacić będzie — jak to było dotychczas — pracodawca.

Ubezpieczenie narodowe wchodzi w życie zasadniczo z dniem 1 października 1948 roku. Dla gospodarzo samodzielnych ubezpieczenie chorobowe obowiązuje od 1 stycznia 1950 r., ale ubezpieczenie starcze już od 1. 10. br. Wszystkie istniejące dotychczas zakłady ubezpieczeniowe zostają zjednoczone. Ubezpieczenie narodowe nie różni kategorii pracujących.

Zjednoczenie banków. Początkowo, jak to było wspomniane w „Przeglądzie Zachodnim“, reforma bankowości czechosłowackiej miała pozostawić kilka banków o rozgraniczonej specjalności. Obecnie jednak, jak podkreślił niedawno minister skarbu, dr Jaromír Dolansky (KSC), dochodzi do wytworze-

nia jedynie słusznego i nie zrealizowanego dotąd jedynie z przyczyn politycznych stanu rzeczy: powstanie jeden centralny bank dla Czech i jeden dla Słowacji. Oznacza to scentralizowanie w jednym punkcie wszystkich pieniężnych kontaktów przedsiębiorstw państwowych, wciągniętych do planu gospodarczego, przy czym centralizuje się zarazem statystyka, nadzór i możliwość badania przebiegu zjawisk na rynku pieniężnym. Wytworzenie wielkiego, centralnego aparatu bankowego umożliwi, zdaniem ministra, udoskonalenie techniczne bankowości.

Minister podkreślił, że pojęcie konkurencji jest nie na miejscu tam, gdzie się gospodarzy powierzonymi pieniędzmi narodowymi; można tam tylko mówić o możliwie najdoskonalszej służbie społeczeństwu.

Nowy jednolity bank będzie miał poszczególne oddziały wyspecjalizowane we współpracy z poszczególnymi działami produkcji, co zapewnić ma największe powodzenie fałtowemu szkoleniu urzędników.

Postanowienia gospodarcze nowej konstytucji. Nowa konstytucja czechosłowacka, która znajdzie jeszcze szczegółowe omówienie na łamach „Przeglądu Zachodniego“, postanawia, że wyłączną własnością narodową są: bogactwa mineralne i ich eksploatacja, wody, zwłaszcza mineralne i lecznicze, źródła energii i zakłady wytwarzające energię, kopalnie, huty, produkcja przedmiotów służących do celów zdrowotnych, zakłady przemysłowe zatrudniające więcej niż 50 osób, o ile nie chodzi o przedsiębiorstwa spółdzielni ludowych, banki i ubezpieczalnie, środki komunikacji kolejowej i powietrznej, poczta, telegraf i telefon, radio i telewizja, wreszcie przedsiębiorstwa filmowe. Również handel hurtowy i spedycja międzynarodowa pozostają w rękach państwa. Własność prywatna drobnych i średnich przedsiębiorstw, które nie mają więcej niż 50 pracowni-

ków, jest zagwarantowana przez konstytucję. Osobisty majątek obywateli jest nietykalny; dotyczy to w szczególności przedmiotów codziennego użytku, dochodów i oszczędności, oraz prawa dziedziczenia tych dóbr.

Prywatna własność ziemi w rękach jednostki nie może, według konstytucji, przekraczać 50 hektarów; to samo dotyczy współwłaścicieli lub wspólnie gospodarującej rodziny. Konstytucja gwarantuje rolnikom, pracującym na własnej roli, własność prywatną ziemi w granicach 50 hektarów.

„Przeciwplany“ — ruch pracowniczy za przyspieszeniem produkcji. Kopalnia węgla brunatnego „Jan Šverma“ w północnych Czechach, nosząca imię jednego z czechosłowackich bohaterów narodowych, stała się kolebką nowego ruchu pracowniczego, który obecnie szerzy się w czechosłowackich zakładach produkcyjnych wszystkich gałęzi. 4 stycznia br. załoga tej kopalni złożyła uroczyste przyrzeczenie, że wykona plan gospodarczy na rok bieżący do dnia 28 października, tj. do dnia rocznicy powstania niepodległej Republiki Czechosłowackiej. Był to początek akcji tworzenia tzw. „przeciwplanów“ (protiplan), tzn. opracowywania przez pracowników poszczególnych zakładów wytwórczych własnych planów produkcyjnych w celu prześcignięcia cyfr produkcji, przewidzianych przez plan gospodarczy ogólnopństwowy.

Akcja tworzenia „przeciwplanów“, jak to podkreśla prasa, nie została narzucona z góry — co byłoby zresztą sprzeczne z istnieniem planu ogólnopństwowego — ale powstała spontanicznie wśród mas pracowniczych. Wysiłek robotników tworzących „przeciwplany“ idą przede wszystkim w kierunku ulepszenia metod pracy; ponadto bierze się pod uwagę dokładne wykorzystanie urządzeń technicznych, oszczędność materiału oraz szczególnie środki dla zapobieżenia wypadkom przy pracy.

Jednocześnie mnożą się już wypadki znacznego przekroczenia nawet i tych „przeciwplanów“, co oznacza przekroczenie w jeszcze wyższym procencie planu ogólnopaństwowego.

Targi Praskie. Wiosenne Wzorcowe Targi praskie (w skrócie PVV) otwarte zostały 12 marca przy udziale 15 państw obcych. Były to 47 z kolei Targi Praskie. Frekwencja była ogromna, stwierdzano ogólnie znaczne podwyższenie jakości towarów czechosłowackich, co prowadziło do wielkich obrotów w zakresie zawieranych na Targach umów.

W dziale produkcji chemicznej wystawiały znacjonalizowane fabryki niemieckie z Saksonii; ich produkcja znaleźć miała powodzenie nawet u klientów zagranicznych, francuskich i amerykańskich.

Zainteresowanie morzem polskim.

Ostatnie rozmowy gospodarcze polsko-czechosłowackie odbiły się szerokim echem w prasie czechosłowackiej, przy czym najważniejsze dzienniki na naczelnym miejscu pisały o sprawach morskich, cytując i omawiając obszernie słowa min. Minca, że Bałtyk polski ma się stać także Bałtykiem czechosłowackim. Zagadnienia komunikacji transoceanicznej i dostępu do morza mają dla gospodarki czechosłowackiej wagę zasadniczą ze względu na ożywiającą wymianę towarową, jaką CSR prowadzi ze światem, toteż uzyskanie niejako własnego dostępu do morza na polskim pobrzeżu stanowić będzie epokę w dziejach gospodarczych Czechosłowacji.

Andrzej Józef Kamiński